

Чаплинський Костянтин Олександрович

завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх прав
доктор юридичних наук, професор

Калюга Тетяна Олегівна

завідувач сектору з питань регулювання земельних відносин
юридичного управління Дніпропетровської обласної державної
адміністрації, кандидат юридичних наук

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В ОГЛЯДІ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Ефективне розслідування злочинів неможливе без участі спеціалістів, які розширюють практичні можливості слідчого у виявленні, закріпленні і дослідженні джерел доказової інформації. Застосування спеціальних знань і навичок сприятиме й швидшому розкриттю та розслідуванню шахрайств у сфері туризму.

Згідно кримінальному процесуальному законодавству, використання спеціальних знань проявляється у залученні спеціаліста до участі у слідчих (розшукових) діях і при призначенні та проведенні судової експертизи. Між тим, аналіз криміналістичної літератури свідчить, що реальні потреби та напрямки застосування спеціальних знань у стадії досудового розслідування є набагато ширшими і більшість авторів допускають використання спеціальних знань у практиці розслідування як у процесуальних, так і в непроцесуальних формах.

У справах щодо шахрайств у сфері туризму важливу роль відіграє консультативно-довідкова допомога спеціаліста, що найчастіше організовується для ознайомлення з умовами і правилами роботи тієї чи іншої організації, до розслідування незаконної діяльності якої приступає слідчий. Зокрема, специфіка такого шахрайства зумовлює необхідність в отриманні певної інформації консультативного характеру (як у письмовій, так і в усній формі) про види угод та порядок їх укладання, права та обов'язки учасників цивільних правовідносин, особливості правового регулювання туристичного бізнесу; надання інформації про функціонування та призначення електронних реєстрів, в яких містяться дані про суб'єктів туроператорської діяльності; надання інформації про функціонування та призначення облікових, реєстраційних, довідкових, звітних паперових документів у паперовому та електронному вигляді та порядок доступу до них.

Разом з тим, спеціаліст певного напрямку може надати допомогу у правильному визначенні переліку документів, інших речових доказів, які необхідно вилучити під час обшуку, тимчасового доступу до речей та документів тощо. В нагоді стане й отримання професійної допомоги при

оцінюванні висновку експерта, вивченні змістовної частини документів, а також при перевірці певної інформації за обліками криміналістичного та іншого призначення [1].

Слід сказати, що механізм вчинення шахрайств у сфері надання туристичних послуг передбачає існування великої кількості паперових документів, а також документів, інформація в яких зафіксована на електронних носіях (жорстких дисках, комп'ютерах, серверах, мобільних телефонах тощо). Вказане зумовлює необхідність у їх вилученні. У свою чергу, вилучені документи підлягають ретельному огляду із застосуванням техніко-криміналістичних засобів, за участю обізнаних осіб, які можуть допомогти запобігти їх можливому знищенню або внесенню певних змін з метою приховування слідів злочину.

Під час огляду окремих документів спеціаліст звертає увагу слідчого на ту частину документа, що має значення для справи, застерігає від неправильного добору чи недодання до справи необхідних документів. Крім того, слідчий, вивчаючи за допомогою спеціаліста-бухгалтера документи і знайомлячись з їхнім змістом, одержує оперативну інформацію про стан справ на підприємстві або в установі, зокрема таких, як показники виконання плану, стан обліку і звітності тощо. Важливе значення має також знання спеціалістом відповідної термінології (точний зміст спеціальних термінів, наявність необхідних реквізитів, назви документів та їхніх форм), що нерідко може бути необхідним під час огляду, вилучення та обшуків. Допомога спеціаліста може бути потрібна і у разі встановлення значення окремих документів, що вилучаються, або їхніх частин. Слідча і судова практика свідчить про те, що іноді злочинці знищують або приховують умисно перевернуті облікові та звітні документи з метою завуалювання слідів злочину. У такому разі слідчий, установивши за наявною в архіві підприємства або установи номенклатурою документів відсутність тих чи інших із них, повинен запропонувати посадовим особам, відповідальним за їх збереження, видати ці документи, а якщо вони видані не будуть, провести обшук [2].

В цілому перелік документів, до яких необхідно здійснити доступ або вилучити їх шляхом обшуку, залежить від низки умов. Як показав аналіз кримінальних проваджень у справах щодо шахрайства у сфері туризму, в основному підлягають вилученню та подальшому огляду такі документи:

- реєстраційні документи, що посвідчують законність діяльності суб'єкта туристичної діяльності. За загальними правилами, реєстрація відбулась, якщо відповідний запис внесений в Державний реєстр, а підприємству видано свідоцтво про реєстрацію відповідної форми;

- документи, що підтверджують відкриття розрахункових рахунків у банківській установі;

- установчі документи. Так, засновницькими документами туристичного підприємства є установчий договір, підписаний його засновниками (учасниками) та статут. У ході огляду реєстраційних та установчих документів, необхідно з'ясувати наявність всіх обов'язкових реквізитів і перевірити ці

документи на наявність ознак підробки. Крім того, необхідно направити запити до державних органів, які видавали дозвіл на відкриття туристичного підприємства та перевірити наявність записів в Державних реєстрах про реєстрацію даного підприємства;

- ліцензійні документи. Згідно Закону України «Про туризм», суб'єкт господарювання не має права у своїй назві використовувати слово «туроператор» без отримання ним ліцензії на здійснення туроператорської діяльності. Згідно статті 17 вказаного нормативного акту, суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав ліцензію на туроператорську діяльність, має виключне право на надання послуг з оформлення документів для виїзду за межі України [3];

- агентські угоди між турагентством та туроператором. На підставі ліцензії туроператор, окрім туроператорської діяльності зі створення та просування туристичного продукту, може здійснювати також і турагентську діяльність. Водночас, для того, щоб турагент отримав право на реалізацію туристичного продукту, він повинен укласти агентську угоду з туроператорами. Агентська угода (договір) передбачає передачу турагентству права на продаж окремих видів послуг та інклюзив-турів від імені та за рахунок туроператора [4];

- договори з іншими організаціями, підприємствами та приватними підприємцями, які беруть участь у формуванні та просуванні туристичного продукту (з постачальниками та підрядниками: вітчизняними та закордонним партнерами, щодо забезпечення туристів належними умовами розміщення, харчування, засобами транспорту, організацією екскурсій і відпочинку;

- договори з клієнтами. Реалізація туристичного продукту здійснюється на підставі договору про туристичне обслуговування, згідно якого суб'єкт тураператорської діяльності за встановлену договором оплату зобов'язується забезпечити певний комплекс туристичних послуг. Крім того, оскільки страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) є обов'язковим і забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками, огляду підлягають договори на таке страхування;

- доказом досягнення згоди між суб'єктом туристичної діяльності та туристом є отримання документа, що підтверджує оплату послуг (розрахунковий документ).

З цього виходить, що у більшості випадків вилученню та огляду підлягають саме різні види договорів. Втім, з метою трактування змісту низки документів та їх реквізитів, а також встановлення ознак підробки, змін, внесених у документ, актуальним є запрошення фахівця відповідного профілю.

Спеціаліст допоможе звернути увагу на наявність та зміст реквізитів і підписів, які необхідні для даного виду документа, на відповідність форми та змісту документа і правильність оформлення. Наприклад, особливістю складання договору туристичного обслуговування є наявність наступних його елементів: заголовок (назва) юридичного документа; місце укладення договору; дата укладення договору; найменування сторін. Водночас, якщо турагент діє від

імені і за дорученням туроператора, в договорі обов'язково повинна зазначатися інформація, на підставі якого Агентського договору на реалізацію туристичних продуктів здійснюється діяльність, його номер, адреса та інші реквізити. Також повинні відображатися дані про Ліцензію на туроператорську діяльність (серія, номер, ким видана, коли). Обов'язковими позиціями договору є предмет договору, права та обов'язки сторін, порядок бронювання турів та порядок розрахунків, відповідальність сторін та порядок вирішення суперечок, посилання на форс-мажорні обставини, інші умови та домовленості, юридичні та банківські реквізити тощо.

Варто відзначити також роль магнітних, електронних носіїв інформації та копій електронних документів, включаючи обов'язкові реквізити документа. Для виявлення та огляду подібних слідів необхідно залучити спеціаліста з комп'ютерної техніки та програмного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Птушкін Д.А. Організаційні заходи та визначення напрямів розслідування шахрайств, учинених щодо об'єктів нерухомого майна громадян, відповідно до типових слідчих ситуацій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 151-154.
2. Правові засади участі спеціаліста-бухгалтера у слідчих (судових) діях: URL: <http://uristinfo.net>.
3. Про туризм: Закон України № 31 1995 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 31, ст.241: URL: <http://www.rada.gov.ua/>
4. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Навчальний посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.

Ігор Шинкаренко

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри права, Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Іріна Шинкаренко

кандидат юридичних наук, доцент кафедри ОРД та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЛОЧИННИХ СПІЛЬНОТ

У Стратегії боротьби з організованою злочинністю схваленої Кабінетом Міністрів України 16 вересня 2020 р. вказано, що до загальної загрози організованої злочинності в Україні відноситься «відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та